

memorii | jurnale | corespondență

Compozitor și muzicolog, Pascal Bentoiu (1927–2016) este fiul reputatului avocat și ministru liberal Aurelian Bentoiu. A urmat cursurile Facultății de Drept din București (1945–1947), pe care nu le-a putut termina din motive de persecuție politică. În paralel a studiat pian, vioară, teorie și compoziție cu Faust Nicolescu, Vasile Filip și Mihail Jora, al cărui elev preferat a fost. Cercetător la Institutul de Etnografie și Folclor din București în perioada 1953–1956, s-a dedicat apoi exclusiv vocației sale de compozitor. A fost secretar al Secției de muzică simfonică, de operă și de cameră din cadrul Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România (1968–1973) și primul președinte ales al Uniunii după evenimentele din 1989, până în 1992. Vorbind curent șapte limbi, printre care latina, cu o cultură vastă și în alte domenii decât cel muzical, s-a arătat mereu pasionat de istorie, politică, literatură. A fost căsătorit cu scriitoarea și traducătoarea Annie Bentoiu, iar fiica lor, Ioana Bentoiu, stabilită în Elveția, e artistă lirică și profesoară de canto. Este autorul a trei opere, opt simfonii, două poeme simfonice și alte lucrări pentru orchestră, patru concerte, șase cvartete, două sonate, 32 de lieduri grupate în cicluri, 30 de muzici de scenă pentru teatru, șase cărți de estetică și muzicologie. E recunoscut drept cel mai important expert pe plan internațional în creația lui George Enescu. A încheiat și orchestrat lucrări neterminate ale acestuia, cum ar fi Simfoniile IV și V sau poemul simfonic *Isis*. A orchestrat de asemenea pentru vocea fiicei sale ciclul *Sept chansons de Clément Marot*. A fost laureat a numeroase premii naționale și internaționale.

Redactor: Oana Bârna
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Alina Dincă
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Livco Design

© HUMANITAS, 2022

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Bentoiu, Pascal
Istorie trăită: scrisori pentru Ioana / Pascal Bentoiu;
cuv. înainte de Ioana Bentoiu. – București: Humanitas, 2022
ISBN 978-973-50-7341-1
I. Bentoiu, Ioana (pref.)
821.135.1

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723.684.194

IOANA BENTOIU

În loc de Cuvânt înainte

Dragă Tata,

Ce exercițiu dificil! Să încerc să-ți scriu acolo unde ești acum, deși știi că auzi tot, vezi tot, așa cum făceai și pe vremea când îți purtai pașii pe pământ cu adevărat. Pentru mine, nimeni nu moare niciodată. Cu atât mai puțin voi doi, Mama și cu tine, cei mai apropiați și mai fideli prieteni pe care i-am avut vreodată, voi, care ați reușit incredibila performanță să rămâneți drepti în fața destinului, în fața istoriei teribile pe care ați trăit-o alături de toată generația voastră. Țin minte când îmi povesteai cu savuroase amănunte – iar eu te ascultam cu sufletul la gură – experiențele tale din „armata“ executată în trupele DGSM, din anii copilăriei, din perioada refugiului, din timpul bombardamentelor, din stalinism – în timpul căruia bunicul meu murea lent, chinuit în temniță, iar voi trăiați cum dădea Dumnezeu, agitat și sărăcăcios, sumbru, dar totuși deplin, prezenți, cu o veselie și un talent al hazului de necaz cum nu am văzut decât la foarte puțini. Sau când îmi vorbeai de avioanele din timpul războiului, de șuieratul specific care distingea apropierea păsărilor de oțel nemțești de cele americane, de crucișătoarele și distrugătoarele pe care le cunoșteai pe dinafară, cu tonaje, capacități de tir, viteze diferite, și ale căror destine semănau cu cele ale oamenilor. Unele mureau tinere pe front, altele au îmbătrânit pașnic, cum i s-a întâmplat,

de exemplu, crucișătorului *Iowa*, pe care l-am admirat chiar eu, în 2003, în timp ce se legăna, bătrân înțelept, în apele liniștite din San Pablo Bay, unde era să mă apropii atât de mult de el cu vaporețul meu, încât am fost somată prin megafon să nu mai avansez nici un metru în plus, fiindcă altfel se va trage!... Dar eu doream doar să contemplan de aproape o veche cunoștință, pe care o știam din strada Iulius Fucik 6, de când eram mică!

Într-un târziu ai fost de acord să-mi scrii, la cererea mea insistentă, ca să nu uit. Capacitatea ta de analiză, dublată de o memorie care dădea rareori greș, mi-a sintetizat istoria acelor ani atât de limpede, încât am vrut neapărat să împărtășesc și cu alții claritatea gândirii tale, fără nici un pic de afectare sau de pretenție intelectualizantă – lucru care ni s-ar fi părut tuturor odios. Îți mulțumesc că ai știut să nu uiți și că m-ai făcut să înțeleg, amănunțit și colorat, în ce fel prezentul nu poate fi o surpriză dacă acceptăm să privim trecutul cu ochii larg deschiși.

Duduiet
Iulie 2022

Notă asupra ediției

Am schimbat în acest volum ordinea celor patru scrisori pe care mi le-a trimis tatăl meu, el aflându-se la București, eu – la Lausanne: ultima scrisoare primită, cea din *2 ianuarie 2004* (despre anii 1930 și 1 septembrie 1939–1947, înglobând al Doilea Război Mondial), a devenit prima, urmată de scrisorile din *20 octombrie 1994* (1937–1947, apoi perioada până în 1989), *12 septembrie 1994* (decembrie 1989–1994) și *februarie 1995* (un adaos la scrisoarea precedentă). Astfel, textele respectă, cel puțin în mare, adică având unele suprapuneri de ani, cronologia istorică, în ciuda datelor expedierii lor, mai puțin importante. Autorul însuși remarcă undeva că aceasta ar fi „ordinea firească“ a lecturii scrisorilor sale. Trebuie de asemenea spus că primele două scrisori din carte, redactate la distanță de zece ani, conțin informații similare, însă cu detalii diferite.

Forma originală a textelor a fost, cu excepția unor intervenții minore privind ortografia actuală, respectată întocmai. Notele cu asterisc sunt ale autorului, cele numerotate, cu rol explicativ, îmi aparțin.

I.B.

ISTORIE TRĂITĂ

Dragă Dudușet,

Întâi, încerc să încep istorisirea pe care m'ai rugat să o fac, referitor la „România în cel de-al 2-lea război mondial”. Cum nu posed meticulozitatea mamei tale și nici răbdarea lui pașoi, spre a verifica orice amănunt cu cercetarea presiei timpului ori cu re-citirea unor scrisori din acea vreme, va trebui să te mulțumești cu datele memoriei mele - câtă mai este - și să tolerați o multitudine de interpretări subiective. Întâi să îți spun că vei lua contact cu profe unui jurnalist oral și nu cu cea a unui istoric, ori măcar a unui scriitor. Justificarea mea va fi sinceritatea.

Și, înțeleg că de cât în materie, nu mă pot opri să nu evoc timpul dinainte, vreau să jic: amintirile mele de pană în 1939 (în septembrie a început războiul, în Polonia). Nu în detalii, căci ele ar fi neinteresante, ci în starea de spirit dominantă, pe care - nu știu prea bine dacă - o laq de vacanțele noastre la Câmpina. A fost pentru noi această Câmpina un fel de rai în care reveneam în fiecare vară, pentru un timp numărat de la o lună în sus. Imaginea casei o știu din tabloul de la Martha. Corpul de clădire principal era închinat inginerului Klein (elvețian) care era angajat - dacă nu mă înșel - la „Steaua Română”. Societatea englezescă ce alături de „Astra Română” își împărțea activitatea orașului. Oraș dominat de rafinările celor două societăți.*) Oraș cochec și curat, plin de vile delicioase, sau măcar de căsuțe extrem de confortabile și primitive, fiecare cu curtea ei plină de flori, printre care - în vârful unor prășii de la un timp s'a vorbit și de „Concordia” - germană.

2 ianuarie 2004

Dragă Duduiet¹,

Iată, încerc să încep istorisirea pe care m-ai rugat să o fac referitor la „România în cel de-al Doilea Război Mondial“. Cum nu posed meticulozitatea mamei tale și nici răbdarea lui Papou², spre a verifica orice amănunt cu cercetarea presei timpului ori cu recitirea unor scrisori din acea vreme, va trebui să te mulțumești cu datele memoriei mele – câtă mai este – și să tolerezi o mulțime de interpretări subiective. Inutil să-ți spun că vei lua contact cu proza unui povestitor oral, și nu cu cea a unui istoric ori măcar a unui scriitor. Justificarea mea va fi sinceritatea.

Și, intrând cât de cât în materie, nu mă pot opri să nu evoc timpul dinainte, vreau să zic: amintirile mele de *până* în 1939 (în septembrie a început războiul în Polonia). Nu în detalii, căci ele ar fi neinteresante, ci în starea de spirit dominantă, pe care – nu știu prea bine de ce – o leg de vacanțele noastre la Câmpina. A fost pentru noi această Câmpină un fel de rai în care reveneam în fiecare vară, pentru un timp numărat de la o lună în sus. Imaginea casei o știi din tabloul de la Martha³.

1. Unul dintre multele diminutive pe care i le dădea autorul ficei sale, Ioana.

2. Papou și Mamou, socrii autorului. Vezi și notele 3, 4 de la p. 103.

3. Sora autorului. Vezi și nota 2 de la p. 104.

Corpul de clădire principal era închiriat inginerului Klein (elvețian), care era angajat – dacă nu mă înșel – la „Steaua Română“. Societate englezească ce alături de „Astra Română“ își împărțea activitățile orașului. Oraș dominat de rafinările celor două societăți*. Oraș cochet și curat, plin de vile delicioase, sau măcar de căsuțe extrem de confortabile și primitive, fiecare cu curtea ei plină de flori, printre care – în vârful unor prăjini de circa doi metri – străluceau globuri colorate de toate dimensiunile. Curățenia orașului rezulta din lipsa lui de praf. Toate străzile erau periodic stropite cu păcură, care intra în infrastructura drumului și făcea un sol cu totul lipsit de murdării și praf. Mi se pare chiar că după fiecare stropire cu păcură venea un fel de compresor care nivela solul și contribuia la soliditatea lui. Mergeai ca pe asfalt.

Ei bine, starea de spirit dominantă (pentru mine, în *aceste* condiții) era una de extraordinară liniște. Un calm incredibil, un sentiment de siguranță totală într-o lume definitiv fixată în relații umane calde, sincere. Nu imaginam că ceva s-ar putea schimba (oricum, *nu* în rău!). Prietenele bunicii pe care le vizitam („Doamna Pandrea“ ș.a.), la care primeam dulceață de nuci ori șerbet de lămâie, Moș Iordan care venea și ne făcea bezele și pișcoturi (era un fost cofetar), cumpărarea kilogramelor de zmeură care deveneau dulceață ori șerbet (aveam voie să amestecăm în cratițele enorme, iar apoi să mâncăm și să lingem ce rămânea pe făcăleț). Ștrandurile de la „Astra“ – mai modern – ori de la „Steaua“ – mai vechi și mai depărtat, dar la *acesta* avem noi acces –, jocurile din imensa grădină cu pomi fructiferi și zarzavaturi: 10.000 de metri pătrați, delicatese de la „Agneta“, cărțile și *Abzieh-bilder*¹ de la librăria „Crăciun“, impresia constantă de absolută siguranță noaptea, când auzeam sergenții de stradă răspunzându-și cu fluierul peste două-trei străzi. Desigur, nici la Făcăeni sau în

* De la un timp s-a vorbit și de „Concordia“ – societate germană.
1. Abt̄ibild (germ.).

București nu ne simțeam periclitați, sau măcar amenințați, în vreun fel. Totuși liniștea și siguranța de la Câmpina nu se regăseau nicăieri.

La Făcăeni am locuit (tot vara) până pe la nouă ani (1936) în casa bunicii din sat, casă pe care tata i-a cedat-o integral lui Nenea Ionel (avea acesta vreo nouă ani mai mult decât tata). Apoi ne-am mutat „la conac“, în casa pe care a construit-o tata în marginea terenului de 98 de pogoane (49 de hectare) pe care-l dobândise în urma unui proces privind mii și mii de pogoane în coasta satului său natal. Se numea acest loc „la tabără“. O fostă tabără militară și o clădire a manutanței care a furnizat zidurile foarte groase ale corpului principal al clădirii nou construite. Erau Făcăenii un alt fel de rai, mai îmbelșugat poate: grădina conacului avea și ea vreo două hectare, sute de pomi fructiferi, stupi de albine, flori, zarzavaturi, ceva viță-de-vie, un teren de tenis pe care n-a jucat – cred – niciodată nimeni acest joc, pistă de popice – pe care se juca într-o vreme intens. „Raiul“ nostru a durat puțin, căci în 1939 n-am fost – mi se pare – acolo, iar în ianuarie 1940 tata s-a căsătorit cu Lucreția¹ („Ștabu“, după *sobriquet*²-ul născocit de... Mircea Pop³), și totul s-a schimbat. Am devenit cumva străini – eu și Martha – în propriile noastre case.

În fine, orașul: pentru noi, Intrarea Amzei, unde ne-am mutat prin 1933, când eu aveam șase ani și Martha trei. Din unghiul meu de vedere, marele avantaj al Intrării era însăși intrarea (circa 95 de metri lungime) pe care staționau exact două automobile. Unul era al nostru, celălalt – Fiatal domnului Krauss, care avea un fel de birouri la parterul de la numărul 6 (noi locuim la 2, Mircea Soare la 4, Ghiuri la 5, Tică la 6). Deci

1. Lucreția Enescu, cântăreață de operă, a doua soție a lui Aurelian Benteoiu, tatăl autorului.

2. Poreclă (fr.).

3. Alexandru-Mircea Pop, alias Alexandru Miran, cel mai bun prieten al autorului și cumnatul său.

un vast teren de joacă pentru mine (pentru Martha nu, ea nu avea voie să iasă pe stradă), cu prieteni constanți, cu bicicletă, patine cu roțile – din cele zgomotoase, metalice –, cu fotbal, tenis fără plasă, poarcă și alte amuzamente. Între ele, discuțiile mai mult sau mai puțin porno sub felinar, seara, ca și șantierul de construcții, când s-a ridicat blocul de peste uliță (numerele Intrării Amzei sunt toate pe dreapta), unde noi ne jucam în toate felurile prin interiorul depozitelor de cherestea și materiale diverse. Mă mir și acum cum de am scăpat întregi din zbenguielile noastre în acel teren destul de periculos.

Am schițat cele trei tipuri de existență pentru a afirma clar faptul că am fost un privilegiat al sorții. Am avut nu numai o copilărie fericită, dar și o adolescență extrem de incitantă și fertilă. Bibliotecile din casă îmi furnizau tot ce aș fi putut dori, mi s-au dat profesori de desen-pictură, vioară, pian, teorie și solfegiu, armonie și celelalte discipline muzicale (Mihail Jora); am fost deci solicitat la maximum atât în particular, cât și la admirabila școală care a fost Colegiul Național Sf. Sava. Când am avut cât de cât contact cu viața concretă, eram un individ destul de pregătit: limbi străine (germana și franceza), lecturi istorice, estetice, literare etc., avantajul de a fi asistat la sute de discuții interesante cu subiecte politice, economice, juridice, culturale ș.a.m.d.

Nu vorbeam aproape deloc, însă băgam la cap informație cât cuprinde. Ceea ce vrea să spună că începutul războiului (1939, septembrie) m-a prins mai pregătit decât pe alții spre a înțelege o sumă întreagă de lucruri. Cu atât mai mult cu cât pasiunea cunoașterii navelor de luptă era deja trează în mine. Cunoșteam componența principalelor flote (engleză, franceză, germană), iar datele războiului marin s-au așezat pe o informație destul de adecvată.

Și iată, a început războiul la 1 septembrie 1939. Noi eram (Martha, Madame Marie¹ și eu) la Poiana Brașov, la pensiunea

1. Guvernanta copiilor.

„Hohenheim“, unde sălășluim de aproape o lună de zile. Acest început al ostilităților între Germania și Polonia, urmat de intrarea în conflict a Angliei și Franței (spre a onora niște „garanții“ date Poloniei), mi s-a părut o curiozitate, ceva ce nu se putea rezolva decât rapid. N-a fost să fie așa. Conflictul a durat aproape șase ani și a făcut 50 de milioane de victime (morți, ca să fie mai clar).

Pentru România, primele luni ale lui WW II n-au adus – practic – cine știe ce schimbări. Eram mai departe de zonele calde, totuși nu chiar atât de departe. Primul semn concret al războiului a fost, la circa două săptămâni de la deschiderea ostilităților, afluxul de refugiați din Polonia, cu care noi atunci aveam graniță comună (ca și cu Cehoslovacia – anexiunile sovietice au întrerupt, puțin după aceea, aceste vecinătăți). Într-adevăr, Polonia a fost zdrobită în trei săptămâni, primele două exclusiv de germani, a treia de ei și de ruși, care au sărit în spatele bieților leși ca niște șacali. Noi nu știam atunci despre clauzele secrete ale pactului de neagresiune germano-rus, semnat la 23 august 1939, o săptămână înaintea începerii războiului. Rostul acestui pact infam, semnat de ruși în chiar timpul când o delegație militară franco-engleză se găsea la Moscova, discutând încheierea unei alianțe îndreptate împotriva Germaniei, rostul – deci – era să elibereze armatele germane din Est pentru ofensiva ulterioară din Vest. Ceea ce nu știam erau clauzele secrete ale Pactului Ribbentrop-Molotov, cele care stabileau linia de împărțire a Poloniei și cedarea către Rusia a Țărilor Baltice (Estonia, Letonia, Lituania), a unor teritorii finlandeze și a Basarabiei în sud.

Revin la momentul zdrobirii Poloniei, când mii și mii de polonezi din cei mai avuți s-au prezentat la granița cu România în mașini încărcate cu ce a apucat fiecare, bunuri pe care nefericiții aceia le-au vândut la prețuri derizorii românilor, care nu s-au ferit să-i jecmănească din când în când. Evident, țara noastră era doar o trambulină spre mai departe: ei plecau

Cuprins

<i>Ioana Benteoiu: În loc de Cuvânt înainte</i>	5
<i>Notă asupra ediției</i>	7
2 ianuarie 2004.....	11
20 octombrie 1994.....	71
<i>Trei anexe de Annie Benteoiu</i>	
Anexa 1. Note despre Mișcarea Legionară.....	121
Anexa 2. Notă despre situația istorico-politică.....	124
Anexa 3. Note despre viața zilnică în stalinism (1949–1955).....	127
12 septembrie 1994	131
<i>Anexă</i>	161
Februarie 1995.....	165